

رصد و تحلیل وضعیت مراکز مشاوره خانواده وابسته به دستگاه‌ها

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خدای بزرگبخشایش همیشه بخوانید

بِسْمِ

شماره مسلسل: ۱۸۸۰۱
کد موضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

رصد و تحلیل وضعیت مراکز مشاوره خانواده

وابسته به دستگاه‌ها

نام دفتر:

مطالعات فرهنگ و آموزش

تهیه و تدوین:

اکرم باجلان

ناظران علمی:

موسی بیات، ریحانه رحمانی پور

صفحه‌آرا:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

شیوا اسکندری

واژه‌های کلیدی:

۱. سیاست‌گذاری

۲. خدمات روانشناسی و مشاوره

۳. مراکز مشاوره خانواده

دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ

فهرست مطالب

چکیده	۶
خلاصه مدیریتی	۶
مقدمه و بیان مسئله	۸
بررسی مراکز مشاوره وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌ها	۱۱
جمع‌بندی و پیشنهادات	۱۷
منابع و مآخذ	۱۸

فهرست شکل و جداول

شکل ۱. ساختار کلی نظام مشاوره	۹
جدول ۱. توصیف گونه‌های مراکز مشاوره وابسته به سازمان یا دستگاه	۱۱
جدول ۲. شرایط اختصاصی مشاوران فعال در مراکز مشاوره وابسته به سازمان / دستگاه	۱۵

رصد و تحلیل وضعیت مراکز مشاوره خانواده وابسته به دستگاه‌ها

[چکیده]

تعامل با دستگاه‌های مجوز دهنده، فقدان شفافیت اطلاعاتی، نبود نظام اعتبارسنجی و رتبه‌بندی و استفاده نشدن از ظرفیت فارغ‌التحصیلان کارشناسی مشاوره و روان‌شناسی را نشان می‌دهد. در مقابل به کارگیری تعاریف دقیق مرتبط با خدمات مشاوره‌ای و روان‌شناسی مبتنی بر فرهنگ اسلامی - بومی، مشخص نمودن ارتباط ساختاری با متولی یا متولیان مجوزدهی، ایجاد سامانه برای سنجش شرایط مشاوران و روان‌شناسان و همچنین تشکیل نظام رتبه‌بندی با منضبط کردن نظارت‌های پیشینی و پسینی برای ساماندهی مراکز مشاوره مستقل و وابسته به دستگاه‌ها و بهبود خدمات‌رسانی آنها پیشنهاد می‌شود.

محور قرار گرفتن تشکیل و تحکیم نهاد خانواده در اسناد بالادستی نظام و قوانین جمهوری اسلامی ایران سبب شد سیاستگذاران استفاده از ظرفیت مشاوران و روان‌شناسان را از دهه ۸۰ مورد توجه قرار دهند و با تصویب سیاست‌های توصیه‌ای و تجویزی زمینه توسعه کمی و کیفی مراکز مشاوره به‌ویژه مراکز مشاوره خانواده را به‌وجود آورند. بررسی‌ها نشان می‌دهد بیش از ۱۰ دستگاه دارای مراکز مشاوره هستند که در آنها خدمات مشاوره خانواده نیز ارائه می‌شود. رصد و تحلیل وضعیت این مراکز در مصاحبه با اساتید دانشگاه‌ها، کارشناسان دستگاه‌ها و فعالان این عرصه مشکلاتی همانند ابهام در تعریف و ماهیت مشاوره، تعدد مراجع تصمیم‌گیر در شکل‌گیری مراکز مشاوره، پیچیدگی در

[خلاصه مدیریتی]

این مصوبات، واسپاری مجوزدهی به دستگاه‌های متعدد (قوه قضائیه، وزارت ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی و سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره) در دادن مجوز به مراکز مشاوره دولتی و غیردولتی سپرده شد و همچنین برخی از دستگاه‌ها با استناد به این مصوبات اختیار ایجاد مراکز مشاوره برای ارائه خدمات به جامعه ذیل خود را کسب کردند هر چند بعضی از آنها براساس احساس نیاز جامعه هدف ذیل دستگاه‌ها، تصمیم به تشکیل این مراکز گرفته‌اند. در نتیجه تعدد مصوبات مراجع تصمیم‌گیر بدون لحاظ کردن مصوبات سایر مراجع در وجود چند تولی‌گری در مجوزدهی مراکز مشاوره و همچنین بی‌نظمی و نابسامانی وضعیت حال مراکز مشاوره به‌ویژه مراکز مشاوره خانواده مؤثر بوده است.

تأکید سیاست‌های توصیه‌ای بر بهره‌مندی از ظرفیت مشاوران روان‌شناسان در بالابردن سطح سلامت روان جامعه و همچنین حل مسائل اجتماعی و خانوادگی سبب توجه به ظرفیت خدمات مشاوره‌ای افزوده شد، نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی، آموزشی و ... نشان می‌دهد که: چهار دستگاه به‌عنوان مراجع مجوز دهنده براساس قانون و ۱۰ دستگاه بر برخی مبتنی بر قوانین مرتبط و بعضی نیز به فراخور جامعه هدف ذیل دستگاه یا عموم شهروندان بر ایجاد مراکز مشاوره خصوصاً مشاوره خانواده اقدام کرده‌اند. در مصاحبه با متخصصان، اساتدان، پژوهشگران و مدیران دستگاه‌های دولتی در خصوص آسیب‌شناسی وضعیت و شرایط مشاوران فعال در مراکز مشاوره وابسته به دستگاه‌ها، هفت چالش اساسی و مناقشه‌برانگیز در فعالیت مراکز مشاوره ذیل دستگاه‌ها طرح می‌شود:

۳. روشن نبودن روابط میان دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره

وابسته با مراجع مجوزدهی: ابهام در قوانین و مقررات در روابط بین دستگاه‌های مجوز دهنده با یکدیگر و از سوی دیگر واضح نبودن تعامل دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره وابسته با مرجع مجوزدهی به دلیل نبود قانون جامع در شیوه ارائه خدمات مشاوره‌ای مبتنی بر ساماندهی و نظارت بر دفاتر و مراکز مشاوره تعامل میان دستگاه‌های مجوز دهنده و دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره مستقل را با چالش مواجه ساخته است.

۱. ابهام در تعریف و ماهیت مشاوره: نبود توجه به ماهیت ارائه

خدمات مشاوره در خصوص خدمات راهنمایی و فرهنگ اسلامی - بومی و ابهام‌های موجود در این روابط، زمینه استنباط‌های شخصی مشاوران یا سایر افراد فعال در مراکز مشاوره را فراهم کرده است.

۲. چند تولی‌گری در ایجاد مراکز مشاوره: بررسی قوانین و مقررات

مراجع سیاستگذار (مجلس شورای اسلامی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی آموزش و پرورش و ...) نشان می‌دهد که براساس

۴. شفافیت نداشتن اطلاعات: واضح نبودن روال تعامل سازمان‌ها

یا دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره وابسته با مراجع مجوز دهنده علت

۷. چشم پوشی از ظرفیت فارغ التحصیلان کارشناسی مشاوره یا روان شناسی: بررسی شرایط اختصاصی مشاوران و روان شناسان فعال در مراکز مشاوره وابسته به دستگاه نشان می دهد که دارا بودن مدرک فوق لیسانس (کارشناسی ارشد) و بالاتر رشته مشاوره یا روان شناسی در بیشتر دستگاهها مشترک است و به نظر می رسد دستگاههای ارائه دهنده خدمات مشاوره از ظرفیت مشاوران یا روان شناسان دارای مدرک کارشناسی چشم پوشی می کنند.

در ادامه در جدول زیر حوزه های حساس این عرصه، آسیب های موجود در آنها و پیشنهادهایی گزیده شده از نظر کارشناسان در بازنگری طرح «اصلاح قانون تشکیل سازمان نظام روان شناسی و مشاوره» (شماره ثبت ۲۴۲) برای بهبود وضعیت ارائه شده است:

دسترسی نداشتن به اطلاعات و آمار این مراکز مرتبط با نوع خدمات مراکز و ... در سطح کلان است.

۵. ناهمگونی نظام اعتبارسنجی: تفاوت در دستورالعملها و شرایط اختصاصی مشاوران و روان شناسان در مراکز مشاوره به فقدان رویکرد واحد در قبال سنجش صلاحیت علمی، تخصصی و تجربه کاری در افراد مشغول به فعالیت در مراکز ذیل دستگاه منجر شده است.

۶. فقدان نظام رتبه بندی مشاوران و مراکز مشاوره: ارزیابی خدمات روان شناسان و مشاوران در چارچوب فعالیت در دفاتر مراکز مشاوره نشان می دهد، الگو و روشی مشخص با شاخص های مدونی برای سنجش و رتبه بندی این خدمات در دستگاه های مجوز دهنده و در سازمان ها یا دستگاه های دارای مراکز مشاوره وابسته وجود ندارد.

ردیف	حوزه	آسیبها	پیشنهادها
۱	تعریف و ماهیت	ابهام در ارتباط میان مشاوره با خدمات راهنمایی و فرهنگ اسلامی- بومی	به کارگیری تعاریف کامل و دقیق واژگان در ارائه خدمات مشاوره ای مبتنی بر فرهنگ اسلامی- بومی
۲	مراجعه تصمیم گیر و شکل گیری	چند تولی گیری در ایجاد مراکز مشاوره	مشخص کردن متولی به منظور ساماندهی و ایجاد تمرکز و هماهنگی
۳	تعامل با مراجع مجوزدهی	روشن نبودن روابط میان دستگاه های دارای مراکز مشاوره با مراجع مجوزدهی	تعریف دقیق و اجرایی برای ساختار مجوزدهی به فعالیت مراکز مشاوره وابسته به دستگاهها
۴	شفافیت	دسترسی نداشتن به اطلاعات و آمار مراکز مشاوره ذیل دستگاهها	قرار دادن اطلاعات و فعالیت مشاوران در سامانه برخط
۵	اعتبارسنجی	تفاوت در دستورالعملها و شرایط اختصاصی مشاوران و روان شناسان	استانداردسازی و یکسان سازی شرایط
۶	نظام رتبه بندی	فقدان روش و الگوی روشن مشخص برای سنجش صلاحیت مشاوران و روان شناسان	منضبط کردن نظارت های پیشینی و پسینی در سامانه های برخط و دسترسی همگانی برای اطلاع از رتبه مراکز و دادن امتیاز استفاده کنندگان خدمات مشاوره به مراکز مشاوره

[مقدمه و بیان مسئله]

استفاده از خدمات مشاوره‌ای در تشکیل و تحکیم نهاد خانواده به مفهوم امروزی نتیجه یک تطور تاریخی است که با تغییرات صنعتی و اجتماعی آغاز و سپس با افزایش مشکلات فردی، خانوادگی و اجتماعی متحول شد تا به شکل کنونی خود رسید و در این دوران به تدریج بر تکثر و تنوع خدمات روان‌شناسان و مشاوران افزوده شده و در نهایت بر اساس موضوع می‌توان مشاوره‌های تحصیلی، شغلی، کودکان و نوجوانان، خانواده، ازدواج و ... را انواعی از رده‌بندی مشاوره برشمرد.

بنابر مستندات از عمر خدمات راهنمایی و مشاوره در کشور ما بیش از نیم قرن می‌گذرد،^۱ اما با توجه به دگرگونی‌ها، به‌خصوص تحولات نهاد خانواده، گرایش به مراکز مشاوره و روان‌شناسی، رشد بسیاری یافته و زمینه نقش‌آفرینی گسترده روان‌شناسان و مشاوران را در جامعه فراهم کرده است؛ به‌گونه‌ای که اندک توجه محیطی شواهد این رشد را نشان می‌دهد. از جمله حجم روزافزون استفاده از مشاوران و روان‌شناسان در رسانه‌های دیداری، شنیداری و مکتوب، به‌ویژه در صدا و سیما است.^۲ همچنین برخی پژوهش‌های انجام گرفته دانشگاهی عمدتاً معنادار بودن تأثیر مشاوره روان‌شناسی را بر کاهش طلاق در بین زوجین نشان می‌دهند؛ اما این پژوهش‌ها به روش آزمایشی و با نمونه محدود صورت گرفته‌اند^۳ که قابلیت تعمیم ندارند. این در حالی است که محور قرار گرفتن تشکیل، تحکیم و تعالی نهاد خانواده و پیشگیری از تزلزل و فروپاشی آن در گفتمان انقلاب اسلامی سبب شد سیاستگذاران استفاده از ظرفیت خدمات روان‌شناسان و مشاوران را بیش از قبل مورد توجه قرار داده و از ابتدای دهه ۱۳۸۰ به بعد سیاست‌های توصیه‌ای و تجویزی را مبنی بر حمایت در جهت توسعه کمی و کیفی دفاتر و مراکز خدمات روان‌شناسی و مشاوره خانواده همراه با سیاست‌های نظارتی معطوف به سامان‌دهی و پایش این خدمات به تصویب رسانند.^۴ به بیان دیگر، فعالیت مشاوران و روان‌شناسان مرتبط با حوزه ازدواج و خانواده، زیرمجموعه‌ای از نظام مشاوره‌ای و روان‌شناسی بوده و ابزاری در سیاست‌گذاری خانواده در جهت تشکیل و تحکیم آن برشمرده می‌شود. این نگاه سیاستی از یک سو سبب ایجاد و تعدد مراکز مشاوره خانواده مستقل یا وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌ها گردید و به تدریج بر تکثر و تنوع مراکز مشاوره خانواده ذیل دستگاه‌ها افزوده شد و از سوی دیگر اجرای سیاست‌های نظارتی معطوف به سامان‌دهی و پایش این خدمات را با چالش مواجه ساخت.

۱. بررسی وضعیت و جایگاه مشاوره در کشور، معاونت مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۷: ۳۰؛ شناسنامه مراکز مشاوره دارای مجوز از وزارت ورزش و جوانان، معاونت امور جوانان دفتر برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی جوانان وزارت ورزش و جوانان، ۱۳۹۷: ۱۰.
۲. علی‌اکبری و دیگران، آسیب‌شناسی نقش مشاوران در افزایش آمار طلاق، پژوهشنامه راهبردی امنیت فرهنگی افق مکتب، سال پنجم، ش ۴۴: ۲۴.
۳. محمدتقی‌زاده، مهدیه، «تجربه مشاوره اجباری بین متقاضیان طلاق توافقی در شهر تهران»، پژوهشنامه زنان، سال یازدهم، ش ۱، ۱۳۹۹: ۸۸.
۴. اهداف، سیاست‌ها و وظایف در اساسنامه شورای عالی جوانان (مصوب ۱۳۷۱/۵/۶): حمایت از ایجاد و توسعه واحدهای مشاوره‌ای؛ آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۵۷) قانون برنامه سوم توسعه (مصوب ۱۳۷۹/۹/۲): ساماندهی و نظارت بر مراکز خدمات مشاوره‌ای و اطلاع‌رسانی جوانان؛ اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن (مصوب ۱۳۸۴/۴/۷): توسعه مراکز رسمی آموزشی و مشاوره خانواده قبل و بعد از ازدواج با حمایت‌های دولت؛ قانون تسهیل ازدواج (مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۷): اجرای طرح جامع آموزش و مشاوره قبل و بعد از ازدواج؛ قانون برنامه پنجم توسعه (مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵): ساماندهی و اعتباربخشی به مراکز مشاوره؛ قانون حمایت خانواده (مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱): ایجاد مراکز مشاوره خانوادگی در کنار دادگاه‌های خانواده؛ سند مهندسی فرهنگی کشور (مصوب ۱۳۹۲/۳/۸): توسعه کمی، ارتقای کیفی و اصلاح و ساماندهی و نظارت و پایش مراکز مشاوره خانواده؛ سیاست کلی جمعیت (مصوب ۱۳۹۳/۲/۳): ارائه خدمات مشاوره‌ای بر مبنای فرهنگ و ارزش‌های اسلامی- ایرانی؛ سیاست‌های کلی خانواده (مصوب ۱۳۹۵/۶/۱۳): ساماندهی نظام مشاوره‌ای و آموزش قبل، حین و پس از تشکیل خانواده و تسهیل دسترسی به آن بر اساس مبانی اسلامی- ایرانی در جهت استحکام خانواده؛ قانون برنامه ششم توسعه (مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴): برخورداری خدمات مشاوره و روان‌شناسی از تسهیلات و مزایای بیمه‌های پایه و تکمیلی، زمینه‌سازی لازم جهت پیشگیری از اختلافات و بحران‌های خانوادگی از طریق مراکز مشاوره و روان‌شناختی.

بنابراین برای شناسایی، رصد و تحلیل وضعیت مشاوره خانواده در ایران، ابتدا با بیش از ۳۰ سازمان یا دستگاه اجرایی، آموزشی و ... نامه نگاری شد. نگاهی به پاسخننامه های ارسالی نشان می دهد^۱ که ساختار خدمات دهی روان شناسی و مشاوره به خصوص مشاوره خانواده (قبل، حین و پس از تشکیل آن) در ایران ترکیبی از سازمان ها یا دستگاه هایی است که: ۱. قوانین مجلس صراحتاً امکان مجوز دهی آنها را به افرادی که قصد ارائه خدمات مشاوره در چارچوب دفاتر یا مراکز رادارند تصویب کرده؛ ۲. سازمان ها یا دستگاه هایی که تحت شمول قوانین مصوب نبوده با داشتن تفاهمنامه با سازمان ها یا دستگاه های مجوز دهنده یا بدون داشتن آن براساس سیاست های مرتبط و یا با توجه به احساس نیاز برای جامعه هدف ذیل سازمان یا دستگاه اقدام به ایجاد مرکز یا مراکز خدمات مشاوره ذیل سازمان یا دستگاه مرتبط کرده اند؛ ۳. سازمان ها یا دستگاه ها با خرید خدمت از خدمات مشاوره ای در محل سازمان یا دستگاه و یا بستن قرارداد با مراکز معتبر مشاوره ای برای جامعه هدف ذیل سازمان یا دستگاه بهره مند می شوند. به این ترتیب چهار سازمان یا دستگاه اصلی مجوز دهنده براساس قانون و بیش از ۱۰ سازمان یا دستگاه دارای مراکز مشاوره در راستای خدمات دهی به جامعه هدف ذیل سازمان یا دستگاه و یا عموم شهروندان شناسایی شدند. این ساختار را می توان با تعبیر دیگری توصیف کرد؛ نظام موجود و خدمات رسانی مشاوره و روان شناسی در ایران به شدت چندپاره و بیش از ۱۴ سازمان یا دستگاه ترکیب یافته است. در شکل ۱ تصویری کلی از این ساختار نشان داده شده است.

شکل ۱. ساختار کلی نظام مشاوره

۱. گفتنی است در نامه نگاری های انجام شده از برخی سازمان ها یا دستگاه ها پاسخی دریافت نشد که عبارت است از: وزارت دادگستری، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، سازمان تبلیغات اسلامی، شهرداری تهران، کمیته امداد امام (ره)، جمعیت هلال احمر، معاونت علمی و فناوری رئیس جمهور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بانک مرکزی.

۲. قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت: ماده (۲۶) - محول شدن صدور مجوز مراکز خدمات مشاوره ای اجتماعی به سازمان بهزیستی (۱۳۸۰/۱۰/۲۶)؛ قانون تشکیل سازمان نظام روان شناسی و مشاوره (۱۳۸۲/۲/۹)؛ قانون حمایت خانواده: موظف نمودن قوه قضائیه به ایجاد مراکز مشاوره خانوادگی در کنار دادگاه های خانواده و ارجاع زوجین متقاضی طلاق توافقی به مشاوره با استفاده از ظرفیت سازمان بهزیستی (۱۳۹۱/۱۲/۱)؛ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور: ماده (۵۷) بند «پ» قسمت «۸» - سازمان بهزیستی متولی سلامت اجتماعی کشور با رویکرد پیشگیری از آسیب های اجتماعی مرجع صدور پروانه تأسیس و فعالیت مراکز خدمات مشاوره اجتماعی و روان شناختی (۱۳۹۵/۱۱/۱۰)؛ قانون اهداف، وظایف و اختیارات وزارت ورزش و جوانان: جز «۱۰» بند «پ» ماده (۴) - حمایت و توانمندسازی جوانان با ایجاد مراکز تخصصی مشاوره ازدواج و خانواده در راستای تحقق سیاست های کلی جمعیت (۱۳۹۹/۶/۱۶).

به منظور تحلیل محتوای سیاست‌ها و بررسی عملکرد دستگاه‌های مجوز دهنده به فعالیت دفاتر و مراکز مشاوره، گزارشی در آبان‌ماه ۱۴۰۰، با عنوان «بررسی سازوکارهای سیاستی ارائه خدمات روان‌شناسی و مشاوره در تحکیم نهاد خانواده»^۱ در مرکز پژوهش‌های مجلس انتشار یافت که نتایج گزارش نشان می‌دهد، سیاست‌ها در دو قالب تقنینی و اجرایی با چالش‌هایی روبه‌رو است. تعدد نهادهای تصمیم‌گیر و سیاستگذار، کمبود وفاق بین مراجع سیاستگذار و اجرا، عدم پالایش و تنقیح قوانین گذشته، وجود قوانین تکراری و پراکندگی قوانین و تصویب یک موضوع در قوانین متعدد از مهم‌ترین چالش‌های تقنینی پیش‌رو و تداخل وظایف دستگاه‌ها در صدور پروانه و مجوز فعالیت، نبود دستورالعمل واحد در صدور پروانه فعالیت، نبود تعریف دقیق و مشخص از اصطلاحات، فقدان نظام یکسان‌سازی تعرفه‌ها، پراکندگی اعتبارات، ضعف در نظام عملکردی و نبود رویکرد دینی و بومی در ارائه خدمات مشاوره‌ای و روان‌شناسی از مهم‌ترین چالش‌های اجرایی این عرصه به‌شمار می‌آید که بر ناکارآمدی فرایند مجوزدهی سازمان‌ها یا دستگاه‌های صلاحیت‌بخش مؤثر بوده است.

بنابراین چالش‌های تقنینی و اجرایی سبب شد برخی از سازمان‌ها یا دستگاه‌های اجرایی، آموزشی مانند دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه، کلانتری‌ها، آموزش و پرورش و ... برای ارائه خدمات مشاوره به جامعه هدف ذیل خود و (در بیشتر موارد) عموم شهروندان، مراکز مشاوره (و در بیشتر موارد خدمات‌دهی به خانواده) را ایجاد نمایند. لذا در این گزارش تلاش شده ضمن ارائه تصویری از وضعیت مراکز خدمات مشاوره خانواده وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌های مختلف در کشور و مصاحبه با اساتید دانشگاه‌ها، کارشناسان سازمان‌ها یا دستگاه‌ها و فعالان این عرصه، چالش‌های موجود در این زمینه تبیین شود و پیشنهادهایی برای کاهش مسائل شناسایی شده در حوزه مراکز مشاوره وابسته به سازمان یا دستگاه پرداخته شود.

۱. باجلان، اکرم؛ «بررسی سازوکارهای سیاستی ارائه خدمات روان‌شناسی و مشاوره در تحکیم نهاد خانواده»، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۰، شماره مسلسل: ۱۷۸۵۲.

۱. بررسی مراکز مشاوره وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌ها

بهره‌مند شدن این قشر از افراد جامعه از این خدمات برآمدند و در سال‌های بعد سایر سازمان‌ها یا دستگاه‌ها نیز به فراخور جامعه هدف ذیل خود بر ایجاد این مراکز خصوصاً مشاوره خانواده روی آوردند. در ادامه تلاش شده در جدول ۱ توصیفی از مراکز مشاوره وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌های مبتنی بر مبانی شکل‌گیری، تعداد مراکز، نوع رابطه سازمان یا دستگاه دارای مرکز با سازمان یا دستگاه مجوزدهنده، گروه هدف گیرنده خدمات از مراکز و نوع خدمات جداگانه آورده شود.

۱. وضعیت مراکز مشاوره وابسته به سازمان یا دستگاه

پس از انقلاب اسلامی و در اواخر دهه ۱۳۶۰، به دلیل تحولات اجتماعی و آثار ناشی از جنگ تحمیلی و افزایش تعداد دانش‌آموزان و توجه بیشتر خانواده‌ها به شکل‌دهی آتی فرزندان به تدریج مراکزی برای ارائه خدمات مشاوره تحصیلی و سپس مشاوره تربیتی به خصوص در شهرهای بزرگ تشکیل شد و هم‌زمان با توجه به نیاز جوانان و نسبت آنها به کل جامعه ضرورت توجه به خدمات مشاوره‌ای افزوده شد و برنامه‌ریزان نیز درصدد

جدول ۱. توصیف گونه‌های مراکز مشاوره وابسته به سازمان یا دستگاه

ردیف	نام دستگاه	مبنای شکل‌گیری	تعداد مراکز	نوع رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده ^۱	گروه هدف	نوع خدمات
۱	وزارت آموزش و پرورش ^۲	۱۳۶۷: اساسنامه انجمن مرکزی اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران ^۳ (مصوب شورای عالی آموزش و پرورش)؛ ۱۴۰۰: سند نظام جامع راهنمایی و مشاوره ^۴ (مصوب شورای عالی آموزش و پرورش)	۷۳۳	رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده وجود ندارد	دانش‌آموزان، کارکنان و اولیا (خانواده)	ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره در زمینه‌های سازگاری، بهداشت روان، تحصیلی و خانوادگی و ارائه خدمات تخصصی روان‌شناختی تشخیص و درمان اختلالات روانی، شخصیت، سنجش هوش و سایر خدمات مرتبط با حوزه سلامت روان دانش‌آموزان، کارکنان و اولیا (خانواده) و ارائه آموزش‌های ضروری به اولیا، مشاوران و ...
۲	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ^۵	۱۳۶۷: ابلاغ آیین‌نامه تشکیل مرکز مشاوره دانشجویی توسط وزیر به دانشگاه‌ها؛ ۱۳۸۹: تصویب آیین‌نامه مدیریت جامع دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در شورای عالی انقلاب فرهنگی، (شناختن مراکز مشاوره دانشجویی به عنوان متولی بهداشت روان دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی دولتی و غیردولتی)؛ ۱۳۹۱: تصویب آیین‌نامه تشکیل مراکز مشاوره دانشجویی در دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی دولتی و غیردولتی؛ ۱۴۰۰: قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت ^۶	۱۱۰ (در دانشگاه‌های دولتی)	رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده وجود ندارد	دانشجویان، کارکنان، اساتید و والدین دانشجویان	جلسات مشاوره فردی و گروهی، مداخله در بحران، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و تخصصی

۱. سازمان بهزیستی، قوه قضائیه، وزارت ورزش و جوانان و سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره.
 ۲. پاسخ وزارت آموزش و پرورش به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰-۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
 ۳. ماده (۲) بند «۳»: ایجاد امکانات و تأسیس مراکز جهت مشاوره و راهنمایی اولیا و رسیدگی به مشکلات تحصیلی، تربیتی و خانوادگی دانش‌آموزان.
 ۴. عرصه‌های نظام راهنمایی و مشاوره: ۱. راهنمایی و مشاوره تربیتی/سازگاری، ۲. راهنمایی و مشاوره تحصیلی، ۳. راهنمایی و مشاوره شغلی، ۴. راهنمایی و مشاوره خانواده: در این عرصه، خدمات حرفه‌ای و عمومی در حوزه وسیعی از چالش‌ها، نگرانی‌ها، استرس‌ها و مشکلات خانواده و مرتبط با مشکلات روحی، عاطفی و آموزشی دانش‌آموزان، ارائه می‌شود.
 ۵. پاسخ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰-۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
 ۶. ماده (۳۶) - وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت درمان و آموزش پزشکی موظفند با هماهنگی نمایندگان ولی‌فقیه در دانشگاه‌ها نسبت به تأسیس مراکز مشاوره مبتنی بر سبک زندگی اسلامی - ایرانی در مراکز آموزش عالی اقدام نمایند.

ردیف	نام دستگاه	مبنای شکل‌گیری	تعداد مراکز	نوع رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده ^۱	گروه هدف	نوع خدمات
۳	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ^۱	۱۳۶۵: تهیه و تدوین برنامه کشوری بهداشت روان؛ ۱۳۷۰: ادغام خدمات بهداشت روان در نظام خدمات بهداشت اولیه؛ ۱۳۹۳: سیاست‌های کلی سلامت ^۲	ارائه خدمات مشاوره‌ای در مراکز خدمات سلامت شهری ^۳	رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده وجود ندارد	عموم شهروندان	غریبالگری و شناسایی افراد در معرض خطر و ارائه خدمات روان‌شناختی و روان‌شناسی، ارائه بسته‌های آموزشی
۴	نبروی انتظامی ^۴	۱۳۷۹: با هدف تحکیم بنیان خانواده، ایجاد سازش پایدار، پیشگیری از بروز آسیب‌های روانی- اجتماعی و جرایم، کمک به برقراری نظم و امنیت اجتماعی و اخلاقی در جامعه	۵۰	داشتن پروانه فعالیت مراکز از سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره	عموم شهروندان	۱. ارائه خدمات مشاوره‌ای در مراکز مشاوره؛ در زمینه‌های فردی، خانوادگی، تربیتی، تحصیلی، پیش از ازدواج، طلاق، روان‌سنجی و همچنین مشاوره حقوقی، نظام وظیفه و ارائه خدمات مددکاری اجتماعی؛ ۲. ارائه خدمات در دواير اجتماعي كلانتري‌ها؛ ۳. ارائه خدمات مشاوره تلفنی.
۵	بنیاد شهید و امور ایثارگران ^۵	۱۳۶۷: آغاز فعالیت مشاوره، روان‌درمانی و روان‌پزشکی؛ ۱۳۷۳: ادغام مرکز مشاوره با حوزه مددکاری؛ ۱۳۸۶: قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران؛ ۱۳۹۶: آیین‌نامه اجرائی فصل سوم قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران ^۶	۸۶ مرکز و ۷۷ دفتر	داشتن پروانه فعالیت مراکز از سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره	والدین، همسران و فرزندان شاهد، جانبازان، همسران فرزندان جانبازان، آزادگان، همسران و فرزندان آنان، کارکنان بنیاد و خانواده‌های آنان	ارائه خدمات مشاوره و روان‌شناختی در زمینه‌های خانواده، ازدواج، تحصیلی، شغلی، مذهبی، روان‌درمانی، روان‌پزشکی، روان‌سنجی، مددکاری و راهنمایی به شیوه‌های فردی، گروهی و تلفنی.
۶	مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه ^۸	۱۳۷۵: اساسنامه شورای عالی حوزه‌های علمیه ^۹	۲۰	رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده وجود ندارد	عموم شهروندان	مشاوره‌ای در زمینه مشکلات روان‌شناختی، روان‌پزشکی، خانوادگی، ازدواج، کودک و نوجوان، تحصیلی، اخلاقی، حقوقی و بهداشت جسمی و روانی

۱. پاسخ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۲. ۳- ارتقاء سلامت روانی جامعه با ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی، تحکیم بنیان خانواده، رفع موانع تنش‌آفرین در زندگی فردی و اجتماعی، ترویج آموزش‌های اخلاقی و معنوی و ارتقای شاخص‌های سلامت روانی.
۳. در پاسخ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲ آمده است که خدمات مشاوره‌ای در این وزارتخانه در مراکز سلامت شهری و روستایی ارائه می‌شود که در مناطق شهری از ۲۷۸۳ مرکز سلامت در ۷۸۰ مرکز خدمات مشاوره‌ای ارائه نمی‌شود و همچنین در هیچ‌یک از مراکز سلامت روستایی (۲۸۳۸) نیز خدمات مشاوره‌ای انجام نگرفته و به بیان دیگر این مراکز در حوزه ارائه خدمات مشاوره‌ای غیرفعال هستند.
۴. پاسخ معاون اجتماعی ناجا به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۵. پاسخ بنیاد شهید و امور ایثارگران به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۶. ماده (۲۰) - بنیاد موظف است با هماهنگی وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، آموزش و پرورش، ورزش و جوانان و سازمان بهزیستی کشور به‌منظور ارائه خدمات مشاوره‌ای و مددکاری، پیشگیری و درمان جهت ارتقای سطح سلامت و تأمین بهداشت روانی ایثارگران و خانواده ایشان «مراکز مشاوره‌ای و مددکاری ایثارگران» را تأسیس نماید.
۷. ماده (۸) - بنیاد موظف است به‌منظور ارائه خدمات مشاوره‌ای و مددکاری، پیشگیری و درمان جهت ارتقای سطح سلامت و تأمین بهداشت روانی ایثارگران و خانواده آنها، با رعایت مقررات مربوط و اخذ مجوزهای لازم، نسبت به ایجاد مراکز مشاوره و مددکاری ایثارگران اقدام نماید.
۸. دستورالعمل نحوه فعالیت مراکز موضوع این ماده ظرف سه ماه از تاریخ ابلاغ این آیین‌نامه توسط بنیاد با همکاری و هماهنگی وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، آموزش و پرورش و ورزش و جوانان و سازمان بهزیستی کشور تهیه و ابلاغ می‌شود.
۸. پاسخ مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۴۱۲۱/۱۱۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
۹. ماده (۲۲) تصویب طرحی به‌منظور جلوگیری از نفوذ اجانب و حفاظت حوزویان از وابستگی به جریان‌ات منحرف و طرح ایجاد مرکز مشاوره، جهت راهنمایی‌های مورد نیاز طلاب.

ردیف	نام دستگاه	مبنای شکل‌گیری	تعداد مراکز	نوع رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده ^۱	گروه هدف	نوع خدمات
۷	حوزه علمیه خراسان ^۱	۱۳۸۳: اساسنامه شورای عالی حوزه علمیه خراسان ^۲	۳	رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده وجود ندارد	طلاب و افراد تحت تکفل عموم شهروندان	روان‌شناختی، خانواده، ازدواج، کودک، حقوقی، تحصیلی، تغذیه، روان‌پزشکی، پزشکی و مامایی، برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های مهارتی
۸	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم ^۳	با توجه به رسالت دفتر تبلیغات اسلامی در راستای ایفای نقش روحانیان مبلغ متخصص در حوزه مشاوره خانواده را در سطح کشور ساماندهی و براساس درخواست‌های رسیده از دستگاه‌های مختلف اعزام می‌نماید	۲۹	رابطه با دستگاه‌های مجوزدهنده وجود ندارد	عموم شهروندان	برگزاری کارگاه‌های مهارت‌آموزی، مشاوره فردی، برگزاری همایش‌های خانواده و استقرار مبلغ در نهادها یا سازمان‌های درخواست‌کننده
۹	حوزه‌های علمیه خواهران ^۴	-	۲	داشتن پروانه فعالیت مراکز از سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره	عموم شهروندان	ارائه خدمات روان‌شناسی و مشاوره
۱۰	سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ^۵	-	۴۴	داشتن پروانه فعالیت ۱۴ مرکز از سازمان بهزیستی	زندانیان و لزوم مشاوره خانوادگی با خانواده‌های آنها	غریبالگری سلامت روان زندانیان در بدو ورود، مشاوره فردی، گروهی و در صورت لزوم مشاوره خانوادگی، برگزاری کلاس‌های آموزشی

۱. پاسخ حوزه علمیه خراسان به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۱۱۰۰۰/۴۱۲۱-۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
 ۲. ماده دهم، فصل چهارم: مرکز مشاوره اجازه دارد در قبال ارائه خدمات به طالب، خانواده‌های طالب و عموم شهروندان، با رعایت شیوه‌نامه‌های مالی مصوب و نظارت ذی‌حساب محترم حوزه.
 ۳. پاسخ دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۱۱۰۰۰/۴۱۲۱-۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
 ۴. پاسخ حوزه‌های علمیه خواهران به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۱۱۰۰۰/۴۱۲۱-۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
 ۵. پاسخ معاونت سلامت، اصلاح و تربیت سازمان زندان‌ها به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۱۱۰۰۰/۴۱۲۱-۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.

با توجه به جدول «۱» که توصیفی از وضعیت مراکز مشاوره ذیل سازمان یا دستگاه را نشان می‌دهد، می‌توان قسمی از مسائل را برشمرد:

۱-۱. ابهام در تعریف و ماهیت مشاوره و خدمات راهنمایی

بررسی به عمل آمده در خصوص عملکرد مرتبط در ستون نوع خدمات مشاوره‌ای (در جدول ۱) در مراکز مشاوره وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌ها نشان می‌دهد که تعریف و ماهیت مشخصی از مشاوره و خدمات آن وجود ندارد و این نقص منجر می‌شود که مجریان در مراکز مشاوره وابسته استنباط‌های خود را در ارائه خدمات به کار برند. بنابراین نوع خدمات مراکز در برخی سازمان‌ها یا دستگاه‌ها در بردارنده موضوع‌های مختلف و متفاوت به اضافه برگزاری کارگاه‌های آموزشی و بسته‌های آموزشی است. از سوی دیگر برخی مراکز ذیل دستگاه‌ها مانند مراکز مشاوره حوزه علمیه خراسان به ارائه خدمات مشاوره تغذیه، مامایی و حقوق نیز می‌پردازند یا اینکه در مراکز مشاوره وابسته به بنیاد شهید و امور ایثارگران مشاوره‌های تحصیلی، شغلی و مذهبی در کنار ارائه خدمات مشاوره و روان‌شناسی ارائه می‌شود.

از سوی دیگر به نظر می‌رسد ارائه خدمات مشاوره‌ای با خدمات راهنمایی با یکدیگر در نوع خدماتی که برخی از مراکز به جامعه هدف ذیل خود ارائه می‌دهند، جابه‌جا شده است؛ زیرا راهنمایی با مشاوره از جهاتی با یکدیگر متفاوت هستند، راهنمایی به دنبال این است که از بروز مسائل و مشکلات در آینده جلوگیری کند اما مشاوره به دنبال این است که مشکلاتی که در حال برای افراد پیش آمده را برطرف کند. پس در واقع راهنمایی جنبه پیشگیری و مشاوره جنبه درمانی دارد. به بیان دیگر هر انسانی در هر زمان، در هر مکان و در هر مقطع سنی به راهنمایی نیازمند است اما افراد زمانی به مشاوره نیاز دارند که دچار یک مشکل خاص شوند و به دنبال حل آن در کوتاه‌ترین زمان هستند.^۱ یکی دیگر از موضوع‌هایی که می‌تواند به ابهام در تعریف و ماهیت مشاوره یا روان‌شناسی دامن زند این است که دانش فعلی حوزه مشاوره یا روان‌شناسی در بیشتر موارد ترجمه‌ای از دانش موجود غرب است که هماهنگی لازم و کافی با فرهنگ و جامعه ایرانی ندارد و پاسخگوی مسائل و مشکلات نیست.^۲

۲-۱. چند تولی‌گری مراجع تصمیم‌گیر در شکل‌گیری مراکز مشاوره وابسته

با نگاهی به جدول ۱ می‌توان دریافت که اساس ایجاد مراکز وابسته به سازمان یا دستگاه با یکدیگر متفاوت بوده و در تشکیل آنها منابع و مراجع متعددی نظیر شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی آموزش و

پرورش و مجلس شورای اسلامی در تصمیم‌گیری مداخله داشته‌اند. البته مبانی شکل‌گیری مراکز مشاوره وابسته به برخی از دستگاه‌ها یا سازمان‌ها نشان می‌دهد در ایجاد آن مراکز اشاره‌ای به سیاست خاصی نشده و گاهی شروع و گسترش فعالیت‌های مراکز مشاوره‌ای در ذیل برخی از سازمان‌ها یا دستگاه‌ها مبتنی بر وضعیت سنجی و نیازسنجی جامعه هدف ذیل سازمان یا دستگاه به منظور افزایش سلامت روانی، جلوگیری از مشکلات در ارتباطات فردی، خانوادگی، اجتماعی و ... یا به منظور تحکیم و پایداری نهاد خانواده بوده است.

۳-۱. روشن نبودن تعامل دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره وابسته با دستگاه‌های مجوز دهنده

نحوه تعامل دستگاه‌های مجوز دهنده (سازمان بهزیستی، وزارت ورزش و جوانان، قوه قضائیه و سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره) به دلیل روشن نبودن نسبت دستگاه‌ها با یکدیگر از یک سو و از سوی دیگر با مراکز مشاوره مستقل یا وابسته به علت پراکندگی قوانین دارای ابهام بوده است، همچنین نبود قانون جامع شیوه ارائه خدمات مشاوره‌ای مبتنی بر ساماندهی و نظارت بر دفاتر و مراکز مشاوره مستقل یا وابسته، اعمال سلیقه و تعدد رویه‌های متفاوت را در دستگاه‌های مجوز دهنده و در سازمان یا دستگاه دارای مراکز مشاوره وابسته به دنبال داشته است. اگرچه برخی از قوانین مانند قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران، صراحتاً بر هماهنگی بنیاد شهید و امور ایثارگران با سازمان بهزیستی و وزارت ورزش و جوانان به عنوان دستگاه‌هایی که صلاحیت مجوزدهی به فعالیت مراکز را بر اساس قوانین دارا هستند، تأکید کرده است.

این در حالی است که در تبصره «۳» ماده (۴) قانون تشکیل سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره بر اخذ پروانه اشتغال در حرفه‌های روان‌شناسی و مشاوره از سازمان تأکید شده^۳ و همچنین در ماده (۴۳) قانون برنامه پنجم (مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی) بر ساماندهی و اعتبار بخشی مراکز مشاوره متناسب با فرهنگ اسلامی - ایرانی بر اساس آیین‌نامه هیئت وزیران مورد تأکید قرار گرفت هر چند در عمل به نتیجه نرسید.^۴ افزون بر این اهمیت پرداخت به این موضوع تا حدی است که سیاست‌های کلی خانواده ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (۱۳۹۵/۶/۱۳) «ساماندهی نظام مشاوره‌ای و آموزش قبل، حین و پس از تشکیل خانواده و تسهیل دسترسی به آن بر اساس مبانی اسلامی - ایرانی در جهت استحکام خانواده» مورد تأکید قرار گرفت و به عنوان یک حکم دولت‌ها ملزم به اجرای آن بوده‌اند.

۱. شفیق‌آبادی، عبدالله، راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی: مفاهیم و کاربردها، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۸.

۲. آذربایجانی، مسعود، «کاستی‌های دانش روان‌شناسی در ایران»، راهبرد فرهنگ، ش ۱۹، ۱۳۹۱: ۱۶.

۳. اما در اجرا به نظر می‌رسد فارغ‌التحصیلان رشته مشاوره و روان‌شناسی دچار مشکل شده‌اند زیرا رئیس سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره در گفتگو با ایرنا در ۱۱ آبان ۱۴۰۱ عنوان نموده: نزدیک به پنج هزار نفر از فارغ‌التحصیلان مشاوره و روان‌شناسی برای دریافت پروانه یا مجوز فعالیت از سازمان نظام در نوبت مصاحبه هستند (https://www.irna.ir/news/۸۴۹۲۹۷۹۲).

۴. باجلان، اکرم؛ «بررسی سازوکارهای سیاستی ارائه خدمات روان‌شناسی و مشاوره در تحکیم نهاد خانواده»، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۰، شماره مسلسل: ۱۷۸۵۲.

اوقات فراغت جوانان، کاهش انگیزه پسران به ادامه تحصیل، اعتیاد به مواد مخدر در میان جوانان، تنزل مسائل اخلاقی در جامعه و مانند آنها از اهمیت جدی برخوردارند.^۱ در حال حاضر به دلیل نبود اطلاعات از مراکز فعال مشاوره‌ای وابسته به سازمان‌ها و دستگاه‌ها توجه جدی در برنامه‌ریزی استفاده از ظرفیت مراکز مشاوره وجود ندارد. افزون بر این استفاده از ظرفیت مراکز مشاوره وابسته می‌تواند در آمایش سرزمینی مسائل اجتماعی مختلف کشور راهگشا بوده و مشخص سازد که اولویت هر منطقه از جهت برنامه‌ریزی در جهت افزایش سلامت روان و کاهش مشکلات فردی، خانوادگی، اجتماعی و ... به چه سمت و سویی قرار گیرد.

۲. شرایط اختصاصی مشاوران فعال در مراکز مشاوره سازمان یا دستگاه

واکاوی شرایط اختصاصی مشاوران فعال در مراکز مشاوره سازمان یا دستگاه موضوعی است که از مکاتبه با سازمان‌ها یا دستگاه‌ها احصا شده و در ادامه در جدول ۲ به آن پرداخته شده است.

۴-۱. دسترسی نداشتن به اطلاعات و آمار مراکز مشاوره ذیل دستگاه‌ها

واضح نبودن روال تعامل سازمان‌ها یا دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره وابسته با دستگاه‌های مجوز دهنده، نابسامانی و ناهماهنگی در شناخت جامع و هدفمند از مراکز مشاوره را با دشواری‌هایی روبه‌رو کرده که در نتیجه اطلاعات و آماری در خصوص تعداد مراکز مشاوره وابسته، نوع خدمات مراکز، گروه‌های هدف ارائه خدمات مراکز، تعداد مراجعہ کنندگان، تعداد مشاوران و روان‌شناسان فعال در مراکز و ... در سطح کلان وجود ندارد. همچنین این مسئله موجب شده به دلیل نبود شناخت مؤثر از خدمات مشاوره‌ای و موضوع فعالیتشان در مراکز مشاوره وابسته به سازمان یا دستگاه، موازی‌کاری صورت گیرد یا به موضوع‌های نیازمند به رسیدگی، بی‌توجهی شود و نتوان از ظرفیت این مراکز در جهت افزایش سلامت روان در سطح کلان کشوری برای عموم شهروندان یا گروه‌های هدف خاص ذیل مراکز بهره‌مند شد. این در حالی است که در ایران مسائلی چون رشد طلاق، تأخیر از دواج،

جدول ۲. شرایط اختصاصی مشاوران فعال در مراکز مشاوره وابسته به سازمان/دستگاه

شرایط اختصاصی	نام دستگاه
استخدام رسمی وزارت آموزش و پرورش، حداقل ۳۵ سال سن، تأهل (برای مردان)، دارا بودن مدرک تحصیلی حداقل کارشناسی ارشد در رشته‌های روان‌شناسی و مشاوره (دو مقطع مرتبط) با حداقل پنج سال تجربه فعالیت در پست مشاور مدرسه و حداقل یک سال سابقه کار به‌عنوان کارشناس مشاوره منطقه یا استان، دارا بودن تجربه تخصصی در حوزه مشاوره و روان‌درمانی فردی و گروهی، آشنایی با پروتکل‌های مشاوره و روان‌درمانی، آشنایی با ابزارهای سنجش استعداد، شخصیت، هوش و ...، آشنایی با قوانین، مقررات، آیین‌نامه‌ها، شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوطه، اخذ تأییدیه صلاحیت تخصصی، مدیریتی و حرفه‌ای رئیس مرکز با انجام مصاحبه توسط کمیته احراز صلاحیت در معاونت مشاوره اداره کل مربوطه حوزه ستادی	وزارت آموزش و پرورش
دارا بودن تحصیلات بالاتر از کارشناسی ارشد در رشته‌های مرتبط، سوابق تحصیلی، سوابق شغلی، سابقه و تجربه‌کاری، سلامت روان و گذراندن دوره‌های آموزشی لازم و ...	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دارندگان مدارک تحصیلات تکمیلی (ارشد و دکتری) در رشته‌های روان‌شناسی، مشاوره و ...	نیروی انتظامی
داشتن حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد در یکی از گرایش‌های روان‌شناسی یا مشاوره، داشتن پروانه فعالیت تخصصی از سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره، قبولی در مصاحبه علمی بنیاد	بنیاد شهید و امور ایثارگران
داشتن مدرک تحصیلی فوق‌لیسانس روان‌شناسی بالینی و بالاتر، گذراندن حداقل ۱۵۰-۵۰ ساعت دوره‌های آموزشی	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
داشتن حداقل تحصیلات سطح ۲ حوزه، دارا بودن مدرک کارشناسی ارشد مرتبط، گذراندن دوره‌های آموزشی تکمیلی، شرکت در دوره‌های کارگاهی مورد نیاز و سوپروایزری مربوط به مشاوره خانواده از قبیل CBCT، درمان اختلالات جنسی و ...، قبولی در مصاحبه گزینش عمومی و اختصاصی	مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
فراغت تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های روان‌شناسی، مشاوره و مشاوره خانواده، سابقه تدریس در دانشگاه و مراکز حوزوی، توانمندی در برگزاری کارگاه‌های دانش‌افزایی و مهارت‌افزایی، داشتن سابقه تدریس و پژوهش در حوزه خانواده	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
احراز صلاحیت علمی و تخصصی توسط هیئت جذب و کسب مجوز مشاوره در عرصه مربوطه، دارا بودن شرایط احراز شغل، طبق طرح طبقه‌بندی مشاغل مصوب مرکز توسعه مدیریت و تحول اداری کشور	حوزه علمیه خراسان
-	حوزه‌های علمیه خاوران
دارا بودن مدارک کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری روان‌شناسی و مشاوره	سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور

۱. آذربایجانی، مسعود؛ «کاستی‌های دانش روان‌شناسی در ایران» راهبرد فرهنگ، ش ۱۹، ۱۳۹۱: ۱۶.

۱-۲. ناهمگونی نظام اعتبارسنجی

با توجه به اهمیت، حساسیت و پیچیدگی فرایند ارائه خدمات مشاوره‌ای باید توجه ویژه‌ای به عنصر کلیدی آن یعنی مشاوران و روان‌شناسان داشت. بررسی شرایط اختصاصی آنان در جدول ۲ نشان می‌دهد که تفاوت‌هایی در نوع دستورات عمل‌ها و شرایط اختصاصی مشاوران و روان‌شناسان به چشم می‌خورد؛ مهم‌ترین مورد فقدان رویکرد واحد در قبال سنجش صلاحیت علمی، تخصصی و تجربه کاری در افراد مشغول به فعالیت در مراکز وابسته سازمان یا دستگاه مرتبط است. هر چند دارا بودن مدرک فوق لیسانس (کارشناسی ارشد) و بالاتر مشاوره یا روان‌شناسی تقریباً در همه دستگاه‌ها مشترک است. البته وزارت بهداشت بر دارا بودن مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر روان‌شناسی بالینی تأکید داشته و حوزه علمیه خراسان اشاره‌ای به مدرک تحصیلی خاص ندارد بلکه به احراز صلاحیت علمی و تخصصی توسط هیئت جذب اشاره داشته است. همچنین مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، وزارت علوم و وزارت بهداشت گذراندن دوره‌های آموزشی تکمیلی را در کنار دارا بودن مدرک مرتبط در شرایط فعالیت در مراکز مشاوره لحاظ کرده‌اند. تنها بنیاد شهید بر داشتن پروانه فعالیت تخصصی از سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره (به‌عنوان سازمان تعیین‌کننده صلاحیت‌های تخصصی) تأکید دارد.

همچنین هر سازمان یا دستگاه بنا به صلاح دید خود در میزان تجربه کاری، طی کردن دوره‌های آموزشی و ... شرایط متفاوتی را ایجاد کرده که سرانجام در عمل به تفاوت در کیفیت ارائه خدمات منجر می‌شود و این تفاوت‌ها از این حیث حائز اهمیت است که بیشتر انواع مشاوره‌های یادشده در حوزه خانواده بوده و نظر به اهمیت این حوزه قابل تأمل است. اما از سوی دیگر این شرط تجربه کاری به‌اضافه گذراندن ساعت آموزش تخصصی نشان می‌دهد که نظام آموزش عالی ما دارای نقایصی است که دانشجویان پس از فارغ‌التحصیلی باید به فکر جبران آن از طریق تجربه کاری و آموزش تخصصی باشند، به بیان دیگر به‌نظر می‌رسد که دانشگاه‌ها به دادن درس‌های تئوری بسنده کرده‌اند و نبود زمینه‌های مهارتی لازم یکی از ضعف‌های جدی نظام آموزشی کشور در رشته روان‌شناسی و مشاوره است. این در حالی است که می‌توان از ظرفیت بالفعل مراکز مشاوره‌ای وابسته به سازمان‌ها یا دستگاه‌ها در جهت افزایش تجربه کاری فارغ‌التحصیلان و دانشجویان رشته‌های مشاوره یا روان‌شناسی زیر نظر اساتید مجرب‌تر بهره‌مند شد.^۱

۲-۲. فقدان نظام رتبه‌بندی مشاوران و مراکز مشاوره

رقابت در دستیابی به شرایطی چون ارتقای کیفیت خدمات، شفاف‌سازی عملکردها و استفاده از همه ظرفیت‌ها مانند افراد توانمند، نظام

جدیدی از ارزیابی را ایجاد می‌کند که به نظام رتبه‌بندی معروف است. این نظام یکی از مهم‌ترین ابزارهایی است که اگر بتواند ارزش‌ها و توانایی‌های هر خدمت مشاوره‌ای را به‌صورتی درست و دقیق اندازه‌گیری کند، کاربردهای فراوانی خواهد داشت. در واقع هدف از رتبه‌بندی ارزیابی میزان دستیابی خدمات مشاوره‌ای نسبت به استانداردهای تعیین شده است. از سوی دیگر، این نظام به شناخت بهتر مراجعہ‌کنندگان (خدمات‌گیرندگان) از توانمندی‌های مشاوران و روان‌شناسان (ارائه‌دهندگان خدمات) یاری می‌رساند. اما ارزیابی خدمات روان‌شناسان و مشاوران در چارچوب فعالیت در دفاتر و مراکز مشاوره و ... نشان می‌دهد، الگو و روشی مشخص با شاخص‌های مدونی برای سنجش و رتبه‌بندی این خدمات در دستگاه‌های مجوزدهنده و در سازمان‌ها یا دستگاه‌های دارای مراکز مشاوره وابسته وجود ندارد.

۲-۳. چشم‌پوشی از ظرفیت فارغ‌التحصیلان کارشناسی مشاوره یا روان‌شناسی

بررسی شرایط اختصاصی مشاوران و روان‌شناسان فعال در مراکز مشاوره وابسته به سازمان یا دستگاه (با استناد به پاسخ به نامه مرکز پژوهش‌ها) نشان می‌دهد که دارا بودن مدرک فوق لیسانس (کارشناسی ارشد) و بالاتر رشته مشاوره یا روان‌شناسی تقریباً (به‌جز سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور) در همه دستگاه‌ها در جدول ۲ مشترک است و این شرایط به روش غیرمستقیم افرادی که مدرک کارشناسی مشاوره یا روان‌شناسی را دارا هستند به سمت کسب مدارک بالاتر یعنی کارشناسی ارشد مشاوره یا روان‌شناسی سوق می‌دهد و از سوی دیگر به‌نظر می‌رسد سازمان‌ها یا دستگاه‌های ارائه‌دهندگان خدمات مشاوره از ظرفیت مشاوران یا روان‌شناسان دارای مدرک کارشناسی چشم‌پوشی می‌کنند. همانگونه که جدول ۲ نشان می‌دهد بیشترین ارائه خدمات مشاوره‌ای وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با ۲۷۸۳ است که در مراکز خدمات سلامت، خدمات مشاوره‌ای ارائه می‌شود. البته بیش از یک‌سوم از مراکز خدمات سلامت شهری و همه مراکز خدمات سلامت روستایی به‌دلیل نبود کارشناس مربوطه غیرفعال هستند و ارائه خدمات مشاوره‌ای در ذیل خدمات سلامت روان در این مراکز به‌دلیل نبود فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد (با توجه به شرایط اختصاصی مشاوران فعال ذکر شده در نامه وزارت بهداشت) ارائه نمی‌شود. این در حالی است که با ایجاد نظام اعتبارسنجی ذیل نظام رتبه‌بندی می‌توان از ظرفیت بالقوه افرادی که دارای مدرک کارشناسی نیز استفاده کرد.^۲

۱. به گزارش ایرنا (۱۱ آبان ۱۴۰۱) بیش از ۲۵۰ هزار دانشجو در کشور در حال فارغ‌التحصیلی (در رشته‌های مرتبط با روان‌شناسی و مشاوره) هستند (<https://www.irna.ir/news/84929797>).

۲. تجربه موفق استفاده از ظرفیت‌ها، راه‌اندازی شبکه مراقبت‌های بهداشتی در کشور در ایجاد و سازماندهی مراکز ارائه خدمات است. بخشی از دستاوردهای نظام سلامت در دوران بعد از انقلاب، مستقیم یا غیرمستقیم متأثر از گسترش شبکه‌های بهداشت و درمان کشور و تلاش کارکنان این شبکه‌ها، به‌ویژه بهورزان بوده است (اظهار نظر کارشناسی درباره: طرح تعیین تکلیف دوره‌های آموزش تربیت بهورز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی»، شماره مسلسل: ۲۱۰۱۲۳۲۸، ۱۳۹۱/۱/۲۲).

[جمع‌بندی و پیشنهادها]

این خدمات نیز حراست کرد.

۲) واسپاری تعیین و تأیید صلاحیت‌های حرفه‌ای و تخصصی همه مشاوران و روان‌شناسان شاغل به جهت دریافت پروانه کار از «سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره» در بخش‌های مختلف دستگاه‌های دولتی و غیردولتی می‌تواند مثر باشد زیرا اعتبارسنجی فعالیت مشاوران یا روان‌شناسان در راستای ساماندهی، نظارت و پایش عملکرد آنها را به دنبال خواهد داشت.

۳) ایجاد درگاه واحد برای درخواست مجوز فعالیت افراد و تأیید صلاحیت حرفه‌ای و تخصصی آن در سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره، تعدد دستورالعمل‌ها در این عرصه را کاهش داده و همچنین شفافیت عملکرد سازمان نظام در اعطای مجوز به فعالیت افراد را نیز به دنبال خواهد داشت و گام مهمی در جهت استانداردسازی و یکسان‌سازی شرایط محسوب می‌شود.

۴) متولی مجوزدهی به فعالیت مراکز مشاوره و روان‌شناسی ذیل دستگاه‌های دولتی یا مستقل در این طرح مشخص شود، تا گام مهمی در ساماندهی و ایجاد تمرکز و هماهنگی در مرجعیت مجوزدهی در حوزه فعالیت مراکز از نظر بُعد نظارتی و شفافیت عملکرد مراکز حاصل شود.

۵) به منظور شناخت بهتر مراجعه‌کنندگان از توانمندی مشاوران و روان‌شناسان و همچنین عملکرد مراکز ارائه‌دهنده خدمات مشاوره‌ای وجود سامانه نظام رتبه‌بندی در سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره و دستگاه متولی مجوزدهی مراکز مشاوره می‌تواند به‌عنوان ابزاری کارآمد برای آشنایی بیشتر مراجعه‌کنندگان و نظارت بر آنها بینجامد.

۶) به کارگیری تعاریف کامل و دقیق از واژگان کلیدی در ارائه خدمات مشاوره‌ای با استفاده از تعاریف پذیرفته شده در مجامع علمی مبتنی بر فرهنگ اسلامی - بومی.

توجه ویژه اسناد بالادستی به تحکیم نهاد خانواده در کنار سیاست‌هایی همچون سیاست‌های ابلاغی خانواده مقام معظم رهبری بر بهره‌گیری از ظرفیت مشاوره خانواده، توسعه کمی و کیفی فعالیت مشاوران و روان‌شناسان در حوزه‌های مختلف از جمله خانواده را به همراه داشت. اما گسترش دفاتر و مراکز مشاوره مستقل یا وابسته در کنار کاهش ازدواج و افزایش طلاق در کشور ضرورت ساماندهی خدمات مشاوره‌ای به‌ویژه خانواده در استفاده از این ظرفیت را متذکر می‌شود. همان‌گونه که در گزارش قبل مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان «بررسی سازوکارهای سیاستی ارائه خدمات روان‌شناسی و مشاوره در تحکیم نهاد خانواده» و در گزارش حاضر اشاره شد، نداشتن وحدت رویه در عرصه ارائه خدمات مشاوره‌ای و پراکندگی قوانین در صلاحیت‌بخشی مجوزها به این خدمات، زمینه را برای ناکارآمدی فراهم کرده است. در واقع این وضعیت موجب ابهام در مبانی و متولی شکل‌گیری، دامنه شمول فعالیت، نظارت پیشینی و پسینی و شرایط اختصاصی مشاوران شده که نبود نظام اعتبارسنجی و فقدان نظام رتبه‌بندی برای مشاوران و روان‌شناسان را به دنبال داشته است که در نتیجه زمینه را برای کاهش مطلوبیت و اثرگذاری استفاده از ظرفیت مشاوران و روان‌شناسان ایجاد کرده است.

این در حالی است که در ابتدای مجلس یازدهم طرحی با عنوان «اصلاح قانون تشکیل سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره» (شماره ثبت ۲۴۲) اعلام وصول شده و متن آن در حال بازنویسی است. لذا در بازنگری طرح پیشنهادی زیر می‌تواند در ارائه خدمات به مراجعه‌کنندگان و در استفاده از ظرفیت مشاوران و روان‌شناسان کارساز باشد:

۱) رفع ابهام در قیود خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی با استفاده از تعاریف معتبر علمی و با توجه به نیاز موجود در عرصه عمل، از ضرورت‌های ساماندهی در حوزه ارائه خدمات مشاوره‌ای بر شمرده می‌شود. در صورت تعریف صحیح آنها می‌توان از اسلامی و بومی بودن

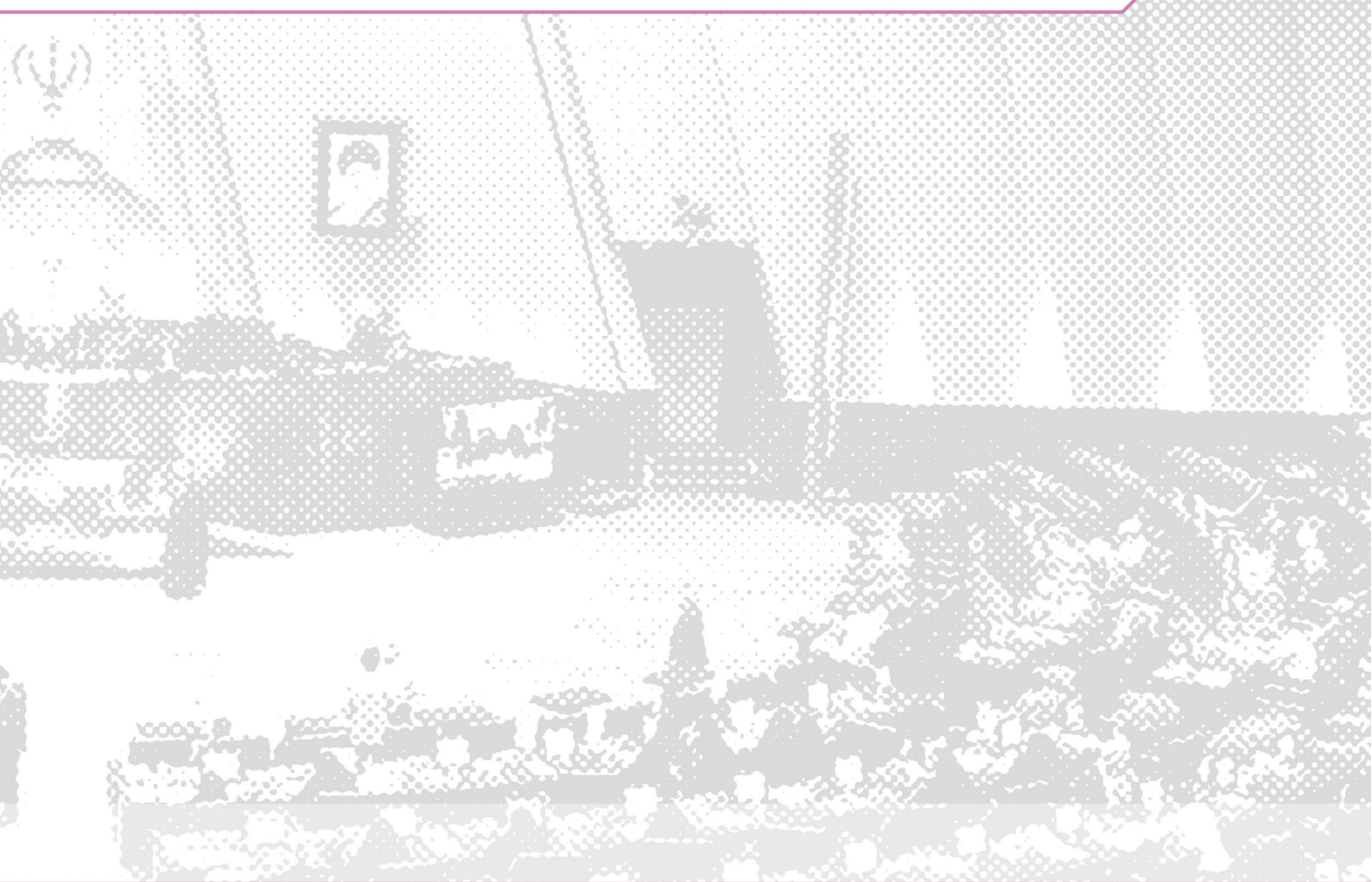

[منابع و مأخذ]

۱. آذربایجان، مسعود (۱۳۹۱). «کاستی‌های دانش روان‌شناسی در ایران»، راهبرد فرهنگ، شماره نوزدهم.
۲. باجلان، اکرم (۱۴۰۰). «بررسی سازوکارهای سیاستی ارائه خدمات روان‌شناسی و مشاوره در تحکیم نهاد خانواده»، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل: ۱۷۸۵۲.
۳. بررسی وضعیت و جایگاه مشاوره در کشور (۱۳۸۷). معاونت مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان.
۴. پاسخ وزارت آموزش و پرورش به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۵. پاسخ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۶. پاسخ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۷. پاسخ معاون اجتماعی ناجا به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۸. پاسخ بنیاد شهید و امور ایثارگران به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۵۷۰۷/۱۶۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۲.
۹. پاسخ مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۴۱۲۱/۱۱۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
۱۰. پاسخ حوزه علمیه خراسان به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۴۱۲۱/۱۱۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
۱۱. پاسخ دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۴۱۲۱/۱۱۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
۱۲. پاسخ حوزه‌های علمیه خاوران به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۴۱۲۱/۱۱۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
۱۳. پاسخ معاونت سلامت، اصلاح و تربیت سازمان زندان‌ها به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به شماره نامه ۴۱۲۱/۱۱۰۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۳/۲۹.
۱۴. شفیع‌آبادی، عبدالله (۱۳۷۸). راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی: مفاهیم و کاربردها، تهران: انتشارات سمت.
۱۵. پژوهشنامه راهبردی امنیت فرهنگی افق مکتب (سال پنجم). آسیب‌شناسی نقش مشاوران در افزایش آمار طلاق، ش ۴۴.
۱۶. شناسنامه مراکز مشاوره دارای مجوز از وزارت ورزش و جوانان (۱۳۹۷). معاونت امور جوانان دفتر برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی جوانان وزارت ورزش و جوانان.
۱۷. محمدتقی‌زاده، مهدیه (۱۳۹۹). «تجربه‌ی مشاوره اجباری بین متقاضیان طلاق توافقی در شهر تهران»، پژوهش‌نامه زنان، سال یازدهم، ش ۱.
۱۸. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۱). اظهار نظر کارشناسی درباره: طرح تعیین تکلیف دوره‌های آموزش تربیت بهورز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، شماره مسلسل: ۲۱۰۱۲۳۲۸.

19. <https://www.irna.ir/news/84929792>.

20. <https://www.irna.ir/news/84929792>.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir